

DOI: <https://doi.org/10.15407/np.59.045>

УДК 792.8

Олександр Матковський,

провідний концертмейстер кафедри хореографії
та музично-інструментального виконавства
Навчально-наукового інституту культури мистецтв,
ORCID 0000-0002-6457-2812

Сумський державний педагогічний університет
імені А. С. Макаренка,
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002, Україна
e-mail: tpb2016@ukr.net

УКРАЇНСЬКІ ТА СЛОВАЦЬКІ НАРОДНІ ТАНЦЮВАЛЬНІ МЕЛОДІЇ: КОМПАРАТИВНІ СТУДІЇ

У статті подано спробу розглянути українські та словацькі народні танцювальні мелодії, з'ясувати їх спільні та відмінні ознаки. Встановлено, що танцювальні мелодії є свідченням давніх, споконвічних культурних взаємозв'язків українського та словацького етносів. На основі аналізу структури музичних текстів визначено спільні ознаки, характерні для народної музичної творчості, виявлено ступінь спорідненості культурно-мистецьких континуумів, особливості їх взаємовпливу, трансформації.

Послідовно спостережено безпосередню схожість західноукраїнських (лемківських, гуцульських та ін.) танцювальних мелодій з словацькими мотивами. Фіксуємо також переплетення музичних наспівів, характерних для носіїв культури центральноукраїнських територій і словацького континууму). Український народний музично-танцювальний малюнок базується, здебільшого, на квадратній структурі теми з розміром дві четверті або чотири четверті. Словацькі народні танцювальні мелодії відрізняються від українських в основному темпом: стриманішим, помірнішим. Найбільше схожих елементів засвідчено в польках. Крім того, в обох культурах почасти аналогічним є музичне оформлення (акомпанування): цимбали, скрипка, баян та ін. народні інструменти. Загалом спільних ознак набагато більше, ніж

відмінних, що ускладнює розмежування специфіки музичного супроводу танцювальних композицій двох культур і слугує підтвердженням їх споконвічної близькості, глибинної спорідненості.

Ключові слова: танцювальні мелодії, фольклор, українські народні танцювальні мелодії, словацькі народні танцювальні мелодії.

Спорідненість, спільність походження слов'янських етносів підтверджує їх народна музична творчість. Танцювальні мелодії є свідченням давніх, споконвічних культурних взаємозв'язків українського та словацького етносів. На основі аналізу структури музичних текстів можна встановити спільні ознаки, характерні для народної музичної творчості і виявити ступінь спорідненості культурно-мистецьких континуумів, особливості їх взаємовпливу, трансформації.

Взагалі проблема взаємовідносин, контактування між хореографічними культурами народів сусідніх країн – одна з найцікавіших і найменш досліджених сьогодні. Те, що взаємовплив на рівні народнотанцювальних мелодій існує, – напевне, ні в кого не викликатиме заперечень. Фольклористи, етнографи, музикознавці таке взаємопроникнення фіксували ще здавна.

Дослідженням народної культури українців Словаччини займалися і займаються українські, словацькі та інші вчені, зокрема: Я. Гольвацький, М. Драгоманов, К. Квітка, М. Гиряк, В. Гнатюк, І. Панькевич, О. Духнович, О. Павлович, А. Кралицький, І. Верхратський, Ф. Колесса, Д. Задор, О. Зілинський, З. Кузеля, М. Рошаківський, О. Рудловчак, О. Дутко, Ю. Костюк, М. Неврлий, В. Гошовський, О. Торонський, О. Дей, С. Гостиняк, І. Майчик, А. Червеньяк, Я. Полянський, А. Шлепецький, І. Мацинський, І. Шлепецький, Ю. Кундрат, І. Галайда, І. Волошук, Ф. Ковач, М. Чижмар, М. Фолріхова, М. Штець, Ф. Гондор, М. Люк, Ю. Гарбар, Л. Бабота, Б. Барток, В. Хомик, С. Грица, М. Мольнар, Ю. Бача, М. Мушинка, Н. Вархол, І. Югасевич, Н. Нодь, В. Талапкович, В. Мадяр-Новак, Б. Фільц, М. Степаненко та багато інших.

Актуальність нашого дослідження зумовлена потребою окреслити значущість міжнаціональних контактів у різномітному вияві на

сучасному етапі розвитку світової цивілізації. Мета розвідки – з'ясувати вісі дотичності музично-танцювальних традицій словаків та українців. Спробуємо довести глибинну споконвічну спорідненість народної музично-танцювальної культури означених етносів.

Напевне, в усіх культурах з давніх-давен, мабуть, з часу існування людського суспільства, танець був обов'язковим атрибутом життєдіяльності.

Перші танці в українців виникли як засіб спілкування між самими людьми, а також між людьми та богами. Первісний танець виконував магічну роль. Серед дослідників українського народного танцю в ХХ столітті вважають В. Верховинця, А. Гуменюка, А. Нагачевського, Р. Герасимчука та ін. До цього часу не існує зразкової класифікації українських народних танців. Першу класифікацію запропонував В. Верховинець, поділивши всі українські народні танці на масові, парні й сольні. Своєю чергою, музикознавці класифікують народні танці за характером музичного супроводу: гопаки, козачки, польки, мазурки, кадрили. Хореографи – за назвами танців: «Рибка», «Коваль», «Швець», «Горлиця». А. Гуменюк пропонує поділяти танці на хороводи, сюжетні й побутові; за характером музики та рухів – на: 1) метелиці, гопаки, козачки; 2) коломийки, гуцулки, верховини; 3) польки, кадрили.

Наукова класифікація словацьких народних танців також остаточно не вироблена. Пропонують поділяти їх на чоловічі (*verbunk*), жіночі (найчастіше кругові) і парні. Танці бувають вільні, з визначеними основними побудовами. Найпоширеніші – селянські парні танці в 2/4 такту з відносно постійним швидким темпом, що починаються з імпровізованого малювання партнерів.

Багато варіантів має танець горян *odzemok*: його танцюють і вільно і здебільшого в круговій формі. «Вербунки» – танці в 4/4 або 2/4 такту. Учасники танцю утворюють коло з ведучим у центрі, за його знаками в ритмі пісні роблять різні фігури. Відомі й популярні в Словаччині дівочі кругові танці. Наприклад, танець «*omilienci*»: хоровод має форму підкови, його водять під спів протяжних пісень, що починаються словами: «*Omilienci chodia...*».

Вважають, що найпоширеніші словацькі танці – це фришка (швидкий 2-дольний) і одземок (пастушачий чоловічий сольний, ти-

пу козачка, коломийки). Для супроводу танців використовують музичні інструменти – фуяру, пастушачі дудки, гайду (волинку).

Отже, у обох культурах здавна сформовано національні музично-танцювальні традиції. Ці традиції, без сумніву, своєрідні й оригінальні. Проте неможливо уявити слов'янську спорідненість без певної спільності, схожості, навіть у музикально-танцювальному мистецтві.

Потрібно розуміти, що перетин національно-культурних музичних традицій існував ще до виникнення народностей та становлення націй. Зберігається він і до сьогоднішнього дня. На думку К. Василенка, «взаємозв'язки, що зумовлюють взаємовплив хореографічних культур, мають принаймні три аспекти: побутування танців інших народів в Україні, чи, навпаки, українських – поза межами України у їхньому первісному вигляді; трансформація деяких народних танців на новому національному ґрунті: трансформація структурних елементів та і їх традиційної манери виконання відносно тієї: національної культури, з якої запозичено цей рух» [1, с. 280].

Для українсько-словацьких культурних зв'язків перетини та взаємодія є органічними, мотивованими. Закарпатська область і Східна Словаччина в минулому утворювали один етнографічний ареал, об'єднаний спільністю історичного розвитку. Тому, зрозуміло, близькість географічного місця розташування спричинила різнокультурні контакти. Відомо, у Словаччині (зокрема в Пряшевському повіті) танцюють українські: гопак, козачок, горлицю та ін. Помітний вплив словацької хореографії на українську танцювальну культуру дослідники фіксують у бойківських та лемківських танцях: м'яке рліє при виконанні деяких круток у парах, використання словацької польки як у парах, так і в масових композиціях.

Наприклад, характерною особливістю танцю «Обкрочак» є «переступання» через йогу (обкрочак). У Словаччині він не менш популярний, ніж полька. Виконується в українських танцювальних колективах на Пряшівщині (Словаччина), у Закарпатті. Пошановують на Закарпатті словацькі собру, керечанку. З останньої запозичено основний хід до закарпатської карічки. У середній Словаччині користується популярністю «Яношівський танець» (на честь народного месника Яношика), який за рухами (характерні присядки за структу-

рою – гуцульські), композицією та вигуками нагадує «Аркан», «Опришки», «Довбуш». Треба відзначити, що присядки взагалі не притаманні словацькому танцю і зустрічаються доволі рідко. Багато спільного у словацьких та гуцульських танцях в одязі, взутті та в різній атрибутиці.

В українській музично-танцювальній культурі відомий народний танець карічка, що походить з Лемківщини. Як відомо, лемки – етнічна група українців, які здавна жили обабіч схилів Східних Бескидів (в Карпатах між Сяном і Попрадом та на захід від Ужу). Це одна із найсвоєрідніших груп українського народу. Самобутність їх передусім визначається географічним фактором. Висунуті далеко на захід, лемківські землі опинилися в оточенні дуже відмінних за походженням і національним колоритом культур – угорської, чеської, словацької і польської. Тривале спілкування з ними наклало відбиток на матеріальну і духовну культуру лемків. Проте їх одвічна боротьба за збереження своєї етнічної визначеності, найбільші генетичні зв'язки з усім українським народом дозволили перетворити ці нашарування у зовсім нову внутрішньо цілісну культурну якість, яка захоплює своєю красою, оригінальністю, мистецькою самобутністю. Навіть в одязі лемків помітні впливи та контакти з іншими культурами. Так, народні костюми лемків дуже різноманітні: на пограниччі з Бойківщиною зустрічаються елементи одягу, суміжні з бойківськими; у селах, що межують зі Словаччиною, помітні словацькі впливи.

На території Закарпаття у північній частині для лемків характерним є танець «Карічка». Він побутує переважно на Закарпатті в Україні, але його охоче виконують лемки, які мешкають у Словаччині та Польщі. Назва походить від словацької назви кола. У побудові танцю основним малюнком виступає коло, що розпадається на менші і ще менші. Звичайно, якщо коло є замкненою композиційною побудовою, то йому для різних переходів з кола в коло потрібні інші розірвані структури. Через те у танці «Карічка» зустрічаються півкола та лінії. Показовими у цьому танці є підтрясання і кружляння в парах окремо та в загальних композиціях. Рухи танцю наближені до словацьких, але в манері, стилі їх виконання реалізується особливість української

традиції. Специфічним для танцю, що розглядаємо – є і музичний матеріал: його музичний розмір – $2/4$.

Студіюючи взаємовпливам та перетинам угорської, німецької, словацької, румунської, сербської та української музики, відомий композитор та музикознавець, основоположник порівняльної музичної фольклористики Бела Барток зауважує, що так звані вівчарські угорські пісні відповідають українським коломийкам і є їхніми більш-менш зміненими формами.

У Словаччині існують так звані «каламайки» – приспівки до танців. Тексти у них дещо більші, ніж у самостійній українській танцювальній коломийці.

Отже, трансформувавшись з найдавнішого синкретичного жанру-хороводу, танець «коломийка» у найрізноманітніших його формах зустрічається у лемків, гуцулів, бойків, словаків, угорців. Те саме можна говорити й про, так звані розбійницькі, войовничі танці («Гайдук», «Пляс», «Опришки», «Козак» – у гуцулів, «Гайдук» – у болгар і молдаван, «Янчек», «Гайдух», «Одземок» – у словаків). Танці у трійках: «Трояк» – у поляків та словаків і «Трійка» – у гуцулів та ін.

За свідченням німецького вченого Клауса-Петера Коха, в замках придворні музиканти, а в університетських містах, де нерідко навчалася молодь з України («*ruthenus*»), місцеві або іноземні студенти склали нотні рукописні зібрання танців, до яких потрапляли й українські народні мелодії. У замках Німеччини, Словаччини віднайдено кілька табулятур, окремі мелодії яких виявили інтонаційний зв'язок із українськими танцювальними мелодіями. З-поміж них – рукописний збірник Сірмай-Кецер 1700 року із замку Сірмай на території Східної Словаччини, збірник Вієторіса 1680 року з бібліотеки Владислава Вієторіса (Південна Словаччина), клавірна табулятура «*Levocsky pestry sbornik*» 1640 року зі Спишу (Північна Словаччина). На жаль, дослідниками поки що не встановлено, чи є в них закарпатські народні мелодії [2, с. 88].

Таким чином, послідовно спостерігаємо безпосередню схожість західноукраїнських (лемківських, гуцульських та ін.) танцювальних мелодій зі словацькими мотивами (наприклад, «Ой Марічко, чичері» та словацької польки чи словацької народної пісні «Танцюй, тан-

цой»). Фіксуємо також переплетення музичних наспівів, характерних для носіїв культури центральноукраїнських територій і словацького континууму). Український народний музично-танцювальний малюнок базується, здебільшого на квадратній структурі теми з розміром дві четверті або чотири четверті. Отже, словацькі народні танцювальні мелодії відрізняються від українських в основному темпом: стриманішим, помірнішим. Найбільше схожих елементів засвідчено в польках. Крім того, в обох культурах почасти аналогічним є музичне оформлення (акомпанування): цимбали, скрипка, баян та ін., народні інструменти. Загалом спільних ознак набагато більше, ніж відмінних, що ускладнює розмежування специфіки музичного супроводу танцювальних композицій двох культур і слугує підтвердженням їх споконвічної близькості, глибинної спорідненості.

Список використаних джерел

1. *Василенко К.* Український танець. – Київ, 1997. – С. 268–281.
2. *Мадяр-Новак В.* Зародження музичного фольклору на Закарпатті // Вісник Львівського університету. Серія мистецтво, 2011, 10. – С. 64–89.

References

1. Vasylenko, K. (1997). *Ukrayinskyu tanets* [Ukrainian dance]. Kyiv, 268-281. [In Ukrainian].
2. Madyar-Novak V. (2011). *Zarodzhennya muzychnoho folkloru na Zakarpatti* [Origin of musical folklore in Transcarpathia]. *Visnyk Lvivskoho universytetu-Visnyk of Lviv National University*. 10, 64-89. [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 21.12.2019 р.

Oleksandr Matkovskiy,

leading accompanist of the Chair of choreography, music and instrumental performance of the Instructional and scientific Institute of culture and arts, ORCID 0000-0002-6457-2812

A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University
87, Romenska st., Sumy, 40002, Ukraine
e-mail: tpb2016@ukr.net

Ukrainian and Slovak Folk Dance Melodies: Comparative Study

The article presents the author's attempt to analyze Ukrainian and Slovak folk dance melodies, to figure out its common and different characteristics. It was found that dance melodies are signs of very old, interconnected cultural ties between the Ukrainian and Slovak ethnic groups. On the basis of the analysis of the structure of musical texts, either common signs, characteristics which are typical for folk musical creativity, or degree of relatedness of cultural and mystical continuums, special features of its interplay and transformation are defined.

The similarities of the Western Ukrainian (Lemkos, Hutsuls) dance melodies with Slovak motifs (for example, «Oh Marichko, chicheri») and the Slovak polka, or the Slovak folk song) have been continually observed. Also interweaving of melodies typical for Central Ukrainian territories and the Slovak continuum is stated. The Ukrainian folk music and dance rhythm design is based on a square theme structure with the rhythm two-four time or four-four time. Slovak folk dance melodies differ from Ukrainian ones mainly in tempo: it is more restrained and moderate. The largest number of similar elements was recorded in polka. In addition, in both cultures musical design (accompaniment) often is analogous: cymbals, violin, button accordion, other folk music instruments. The number of common signs is impressively larger than different ones, and it is a big deal to make separation of the specifics of dance compositions musical accompaniment of two cultures, and at the same time it confirms the closest proximity, deep connections between them.

In general, the problem of relationships and contacts between the choreographic cultures of the peoples of neighboring countries is one of the most interesting and least explored today. The fact that there is mutual influence at the level of folk dance tunes, today is not the point for discussion.

Keywords: dance, melody, folklore, Ukrainian folk dance, melodic, Slovak folk dance.